

Ахметбек Г.

ҚазҰУ, шығыстану факультеті, қытайтану кафедрасының
доценті, т.ғ.к.

Қойбақова А.С.

ҚазҰУ, шығыстану факультеті, қытайтану кафедрасының
аға оқытушысы

Ахметбек Г. Қойбақова А.С.

Пути образования обращения в современном китайском языке

Аннотация. В этой статье рассматриваются родственные обращения в китайском языке и их классификация. А также рассматриваются отдельные родственные обращения, которая включает в себе возрастную, половую и родственную особенность и приводятся примеры.

Ключевые слова: родственная терминология, лингвокультурология, апеллатив, лексическая категория, референтивные обращения, вокативы, потенциальные обращения, эго, родовая система.

Ahmetbek G. Koybakova A.S.

Ways of formation of addressees in modern Chinese languages

Annotation. This article discusses the kinship addressees in Chinese and their classification. And also seen some related treatment, which includes a age, sex and related feature and leading examples.

Keywords: kinship addressees, linguoculture, appellative, lexical category, referentive terms, vocative, potential terms, ego, relation system.

Қазіргі заманғы қытай тіліндегі атау сөздердің жасалу жолдары

Қытай тілі тарихи дамуының әр кезеңінде атау сөздер көзге көрінбейтін ғажайып үндестікпен үзіліссіз қалыптасып келеді. Оның қалыптасу жолдары сан түрлі, төменде біз бұл мәселені лексикология ғылымы тұрғысынан талдайтын боламыз.

Ертезаманғы қытай тілінде дара буынды атаулар көптеп кездеседі. Мысалы: 舅 (нағашы аға) 姑 (нағашы тәте) 父 (әке) 翁 (ата) 妾 (әйел) 公 (күйеу) 君 (мырза) 母 (ана) 姬 (апа) т.б. Бұл туыстық атаулар

дыбыс пен мағынасына қарай еркін тіркесу жолымен жасалған. Қытай тіліндегі, әсіресе, осы заманғы қытай тілінің екі буындылыққа қарай дамуына байланысты, екі және көп буынды атаулар көптеп жасалып, қытай тілінің сөздік қорынан ойып орын ала бастады.

Біздің көп санды атауларға жүргізген зерттеуіміздің негізінде, атаулардың жасалу жолдарын төмендегідей бірнеше түрге бөлуге болады:

(1) «Түсіндіру тәсілімен» жасалған атаулар, бұл атау сөздердің жасалуындағы ең басты жолдардың бірі. «Түсіндіру тәсілі» дегеніміз заттарға тереңдей түсініктеме беру жолымен жаңа сөз жасау тәсілі болып табылады». «Адамдар белгілі бір затқа атау беретін кезде, осы затқа деген қандай да бір түсінік болу мақсатында, тілде бар тілдік элементтерді пайдалана отырып сол затқа анықтама береді, осылайша осы анықтама сол заттың атауы болып қалыптасады». ! Бұл тұрғыда біз алдымен сөздік ішкі құрылымдық үлгісін қарастырайық.

Сөздің ішкі құрылымдық үлгісі дегеніміз белгілі дыбыстық белгілермен белгілі бір мағынаны бейнелеудің қағидасы болып табылады. «Тілдегі бар дыбыстық материалдар мен сөзжасам тәсілдері негізінде жасалған жаңа сөздер саны қомақты, қатпары қалың болып, дыбысталуы мен мағынасы шынайы сәйкестік негізінде құрылып, бір заттың атауға ие болуы кездейсоқтық емес, белгілі қағидаға негізделген болады. Аталмыш «қағида» дегеніміз заттың атауы оның ішкі мәндік ерекшелігінің бейнесі болып табылады, яғни, екінші сөзбен айтқанда, заттың белгілі бір ерекшелігінің сөз арқылы көрініс табуы. Мұндай ішкі құрылымдық сәйкестікке ие қағидалы сөздерді, осы тектес қағидасыз сөздерге салыстырғанда, олардың мағынасын игеру мен еске сақтау әлдеқайда жеңіл болатын ерекшелікке ие. Қысқасы, жаңа жасалған сөздердің көбісі ішкі қағидаға ие болып, тіл дамуының жалпы беталысы, сонымен бірге, жаңа сөз жасауға негізге алатын басты ереже болып отыр. Атау сөздерде де тура осындай, «印贴利根追亚» (интеллигенция)», «普罗列塔利亚» (пролетариат)» сияқты сөздердің орнын көп ұзамай-ақ «зиялы қауым» деген атаулар алды. Сондықтан да түсіндірме әдісімен атау сөздер жасау тәсілі кездейсоқтық емес.

Осындай жолмен жасалған атаулар буын санына қарай төмендегідей бірнеше түрге бөлінеді:

Қос буынды атаулар. Мысалы: «姐夫 (жезде) , 姨妈, 记者 (тілші) , 特警 (арнайы жасақ) , 台商 (тайвандық бизнес) , 歌迷 (ән жанкүйері) , 受众 (тыңдарман қауым) т.б.» Мұндай атаулар қытай тіліндегі қос буындық дамуының нәтижесі. Олардың мағынасы көп буынды атау сөздердей анық, да түсінікті болмағанымен, бейнелейтін мағынасын солғындатпау шарты астында туыстық атаулар көбірек осы тәсілмен жасалады.

Үш буынды атаулар. Мұндай атауларды өз ерекшеліктеріне қарай мынадай бірнеше түрге бөлінеді: «кәсіпкерлер» тобы, бұл топтағылар «философ, спортшы, өндіруші, өзге ғаламшарлық, жұмысшы, диқан, өз каражатымен оқушы, жеке тұлға, инженер» т.б

Төрт буынды атаулар. Бұл тектегі атаулар күрделі атаулар ішінде маңыздыларының бірі болып, буындық құрылымы жағынан 2+2 үлгісінде жасалады, сондай ақ ол да қытай тілі лексикасының қос буынды үрдісінің нәтижесі болып табылады. Сонымен бірге, мұндай төрт буынды туыстық атаулар фразеологизмдерге ұқсап кетеді әрі тілге жеңіл, тез қабылданады. Мысалы: «пролетариат, зиялы қауым, жеңгетай, жылжымалы бала бағушы, жанашыр басшы, үздік партия мүшесі» т.б.

Бес буынды атаулар. Оларды екі топқа бөлуге болады; бірінші топ: 2+3 үлгісінде жасалған туыстық атаулар. Мұндай атаулар күрделі атаулардың ішінде төрт буындылардан кейін екінші орында тұр. Мысалы: «үй қызметкері, археология қызметкері, талантты саяхатшылар тобы, ғылым техниканың озат отбасы, мөр басушы кәсіптік отбасы» т.б. екінші топ: 3+2 үлгісіндегі атаулар. Мұндай атаулардың саны көп емес.

Алты буынды атаулар. Мұндай туыстық атаулар тіпті де саусақпен санарлық. Мысалы: «түкке тұрғысыз бейшара, орайшылдар, сенбілік құрылысшы» т.б.

Сонымен қатар, кейбір ағылшын әріптерімен қосылып жасалатын атау сөздер бар, саны аз болғанмен өзіндік ерекшелігі бар. Мысалы: «BB 仔» ағылшын тіліндегі «baby» сөзінен келген балаларға қаратылатын сөз; «T типті маман» кең жалпыласқан орта дәрежелі білімді және белгілі бір салада азды көпті табысқа жеткен маманды білдіретін сөз.

Жоғарыда айтылған осы бірнеше түрдің ішінде төрттен жоғары буынды күрделі атаулардың мағынасы анық, ішкі мазмұны бай болып, төрт буынға дейінгі атау сөздерге қарағанда өзіндік ерекшелікке ие. Олардың арасында төрт және бес буындылар нағыз көп буынды туыстық атауларды құрайды, ал бес буыннан асатын туыстық атаулар саны жағынан аз, себебі ондай көп буынды сөздер қытай тілінің дағдысында көп кездеспейді, ал төрт және бес буынды сөздер тілге барынша жеңіл болып, мағынасын нақты бейнелеуге еш қиындық туғызбайды. Ал одан көп буындылар айтуға қолайсыз болып, төрт және бес буынды атаулардай тез қабылдана қоймайды. Дегенмен, ашық есік реформасынан кейін қытай тілінде көп буынды күрделі атаулар қатары тоқтаусыз артып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. 杨德峰《汉语与文化交际》，商务印书馆 2012 年版 Яң Дыфың. Қытай тілі және мәдени қарым-қатынас. Шаңу Иншугуан, 2012 .
2. 马宏基《称谓语》，新华出版社，1998 年版 Ма Хуңзи. Қаратпа сөздер. Синхуа баспасы, 1998.
3. 刘孝存《姓名、属相、人生》，中国文联出版公司，1998 年版 Лю Сяоцун. Есім сөздер, жұлдызнамалық белгі, адам өмірі. ҚХР Вэнлянь баспа компаниясы, 1998.